

dvorani, ki je ni bilo mogoče kuriti. Ko so jo najeli, niso pričakovali snežnega meteža. Govoril sem jim in se tresel ves čas svojega govora; potem sem jim vsem stresel roke. Prav za prav so oni stresali mojo roko, ki je le srednje velika, s svojimi ogromnimi rudarskimi šapami, jo stiskali, jo držali ko v kleščah med tem ko so mi izražali svoje odobravanje in stresali mojo laketo kakor pumpo vodnjaka. Prihodnje jutro sem se zbudil v tuji hiši z zateklo in ranjeno roko in napol omrtvičeno laktjo, ki sem jo moral nositi nekaj dni v zanjki.

Ta turneja bo vedno ostala ena najlepših točk mojega življenja v Ameriki. Za nič na svetu bi je ne dal. Bila je doživetje, enako mojemu potovanju v Jugoslavijo.

Kaj vse to pomeni? — Vsekakor sem Amerikanec iz Slovenije ali Slovenec, ki je prišel v Ameriko in postal Amerikanec. S tem, da sem prišel v Združene države in postal ameriški pisatelj, sem preskočil meje in omejitve, globoko, prefinjeno malenkostnost Starega sveta. Iz dveh svetov sem, ki sta se srečala v onem snežnem metežu v železnih gorah v Minnesoti, v Clevelandu in drugod — ne popolno, a vendar se srečala — Amerika in Slovenija.

(Prevedla Olga Grahorjeva.)

(Op.: Prevod v mejah možnosti ustreza izvirniku.)

LIKOVNA UMETNOST

K. DOBIDA

Predaleč bi vodilo, če bi hoteli vsaj na kratko poročati o vseh mnogostevilnih umetnostnih razstavah, ki so si letošnje poletje sledile v Ljubljani z nenavadno naglico druga drugi. Če naj bo prirejanje razstav znak živahnega umetniškega delovanja, potem se naši umetniki letos vsaj ne bi imeli povoda pritoževati. Vrata Jakopičevega paviljona se domala sploh niso zaprla. — V naslednjem naj omenim vsaj poglobitve razstavljalce in med njimi zlasti tiste, ki so pokazali kaj novega ali opazen napredek.

Meseca julija, takoj po II. umetnostni razstavi Kluba neodvisnih (Kregar, Sedej, Smerdu) sta razstavila v paviljonu slikar Dalmatiko Inkiostru in kipar Peter Loboda. Prvi je razstavljal ravno pred tremi leti, ko se je prvič predstavil javnosti z zbirko cvetličnih tihožitij in monotipij. Tudi letos je njegov motivni krog ostal isti: pokrajine, rože in nekaj portretnih poskusov. Videti je, da izhaja iz Jakopičeve šole in da učiteljev vpliv še ni prav nič popustil, temveč se je kvečjemu še stopnjeval. Inkiostru zna z barvo doseči prav ugodne dekorativne učinke, v gradnji, v prostorninski poglobitvi in risbi je pa precej šibek. Zaradi močnega mešanja barv učinkujejo mnoga njegova olja nemirno, kakor zamegljeno. Boljše so oljne monotipije, kjer je tudi več prilike za impresionistični način barvnega oblikovanja.

Peter Loboda je doslej le izjemoma razstavljal, tako da je ta zbirka predstavljala prvo njegovo kolektivno razstavo. V njegovem delu, kjer je bilo več plastik v kamnu in lesu, je vidna predvsem osnovna težnja po lepoti, v novejših delih pa se stopnjuje hotenje, dati kar največ močnega, izrazito človečanskega izraza svojim stvaritvam. Zdi se mi, da so zanj najznačilnejše in njegovemu bistvu najbližje kompozicije, ki jih označuje neka čustvena svežost in iskrenost. To so razni kipi Madon, matere z detetom in zlasti mala plastika. Prav dobri so njegovi portreti, močno problematična pa dela iz zadnje dobe, kjer izkuša s plastičnimi sredstvi podajati izrazito literarna,

docela razumska spoznanja. Tod je opaziti neskladnost med obliko in hotenjem. Zato se zdi, da so ta ekspresionistično primitivna dela bolj koncesija teoriji, kot pravi izraz njegovega čutnega doživljanja.

Začetek avgusta je bila ob mednarodnem katoliškem esperantskem kongresu prirejena s silno reklamo razstava, ki naj bi pokazala cvet slovenske upodablajoče umetnosti. Kdo jo je priredil, ni bilo videti, na katalogu je bilo pa zapisano, da je poverjenik Anton Kos iz Ljubljane, trgovec s slikami. Razstava je bila deležna izredno bogatega obiska, saj je bila obiskovalcem dovoljena polovična voznina po železnicah in je vsaka vstopnica bila hkrati tudi srečka za žrebanje nekaterih slik in kipov. Med razstavljenimi deli jih je bilo zelo mnogo, ki so bila last prireditelja. Zaradi namena je bila poudarjena religiozna smer in so mnogi razstavljalci očitno nalašč za to razstavo izvršili posamezna dela z verskimi motivi.

Zelo bogato je bil zastopan Rihard Jakopič. Večinoma so bili to motivi iz zadnjega časa, nekaj pa celo prav starih olj. Jakopičeva paleta postaja z leti vsa mračnejša, hladnejša, zagonetne kompozicije so kakor zavite v temno gmoto, iz katere le tu in tam še posveti kot žarek blesteča rdeča, rumena ali zelena lisa. Oblika je že popolnoma razkrojena, predmet komaj še zaznaven. Tiha resignacija veje iz teh slik, ki so prav za prav samo še zastrta barvna simbolika brez otipljive vsebine, le še nekaka optična simfonija, uglašena na otožen, žlahten star napev. — S celo zbirko je bil predstavljen Fran Pavlovce, tako da ni čuda, če je bilo med tem tudi nekaj površnega in dosti nedodelanega. Kar je bilo vsaj približno dokončanih slik, so bili res sijajni primeri sodobnega slovenskega pokrajinarstva. Pavlovčeve pokrajine so tako sveže, tako resnične in vendar svojsko pojmovane, da pritegnejo slehernega. Na njih je vse jasno in trdno v kompoziciji, barve so naravne, toni lepo odtehtani, celotna podoba čista, brez umazanih, mešanih barv. Odtod krepko žarenje in svežina. Le tako malo sonca in toplote je na teh platnih, ki na žalost le prepogostoma ostajajo v stadiju osnutkov. Že izbira barv kaže presenetljivo hladnost, mrkost. Kje je temu pojavu iskati razloga, odkod to umetnikovo občutje, ki se tako točno odraža v njegovih oljih iz zadnjega časa? — Francè Kralj je po daljšem premoru razstavil precej stvari, deloma že znanih. Velika oljna kompozicija »Križanje« je bila izdelana v njegovem starejšem, široko epskem linearnem načinu. Mimo nje je bila gotovo najzanimivejša »Moja mati«, barvno in po izrazni moči prav izvirno delo. Vrhunec je predstavljala lesena mala plastika, kjer si je ustvaril nedosegljiv, čisto svojski slog. V teh malih, drobnih delcih je izviren in hkrati priroden in šaljiv. Velike plastike z živalskimi motivi bi bile močno primerne za učinkovito stavbno dekoracijo. Najboljše, kar je pokazal to pot Francè Kralj, so bili pa lesorezi in perorisbe s kmetskimi motivi, iskreno in v preprosti prirodnosti močno delo.

Od ostalih razstavljalcev naj navedem samo še Karlo Bulovčevo, ki je razstavila doprsko portretno soho in dve veliki risbi. — Ivan Čargo je pokazal dvojje olj in več risb, vse v zmerno ekspresionistični maniri. Značilen je pri njem poudarjeni socialni čut. — Francè Košir je vesten, res zmožen in prikupen pokrajinar, ki bi utegnil doseči še globljih uspehov, če bi pri izrezovanju motivov pokazal več smotrnosti. Ker bi rad naslikal vse, se mu pogostoma zgodi, da naslika premalo. — S celo zbirko je bil predstavljen Frančišek Smerdu, ki je razstavil že junija. Zagrebška šola je močno vidna v njegovih delih. Meštrovíčev vpliv je še izredno krepak in se mu mladi kipar izvija z vidnim naporom, ki kaže resno voljo, najti lastno rešitev formalnega vprašanja. Razveseljivo je, da skuša kipar kar

najosebneje obravnavati statične in ritmične naloge, ki se mu postavljajo, pri čemer je opazna zavestna naslonitev na daljne antične, prav za prav skoro arhajske spomine. Najkrepkeje se je doslej Smerdu uveljavil v mali plastiki, kjer pride do učinka elegantni obris, živahna razgibanost in slikovitost modeliranja. V večjih formatih pa navzlic obsežnosti ni dosegel — mogočnosti, za katero gre kiparju: dokaz »Arhajski plesalki«. Prvi vtisk njegovega plastičnega dela je dober, ko bo razstavil večjo zbirko, ga bo mogoče pravilneje presoditi. Ostali razstavljalci so pa pokazali veliko število boljših ali šibkejših stvari. V splošnem je treba reči, da razstava ni imela niti enotne linije, niti ni bila po kakovosti dosledna, zlasti pa ni pokazala stanja sodobne naše oblikujoče umetnosti, saj dolga vrsta prvih njenih predstavnikov sploh ni bila zastopana, drugi pa pomanjkljivo.

Na velesejmu so za jesen priredili začetek septembra tudi veliko umetnostno razstavo, ki naj bi podala verno sliko sedanje slovenske umetnosti in naj bi bila po uvodnih besedah kataloga »hkrati zrcalo vsega idealnega stremljenja tvorcev ter naj bo glasen prepričevalec, da slovenska kultura raste in ne zaostaja za kulturami velikih narodov«. Vprašanje je le, ali je razstava ta namen tudi dosegla.

Razstavili so posebe člani Kluba neodvisnih slovenskih likovnih umetnikov, od katerih so nekateri starejši že pokazali svoje zmožnosti, drugi, mlajši pa obetajo velike talente. Od slikarjev se je udeležil razstave z večjim številom že znanih slik M. Sedej, o katerem smo govorili že drugod. Veliko zbirko je prispeval surrealist Stane Kregar. O njegovem surrealističnem ustvarjanju sem že lani povedal svoje mnenje. Spremeniti ga ne morem, pač pa bi dodal, da je pokazal že na junijski razstavi ta nadarjeni slikar tudi nekaj v zmernem, skoro naturalističnem načinu podanih portretov. Bolj kot njegove velike, intelektualno zasnovane nadresničnostne kompozicije (»Umirajoča školjka«, »Miza na obali«, »Veliki anatom« i. t. d.), razodevajo portreti in tihožitja veliko kompozicijsko znanje in še dovezetnejše barvno občutje. Oboje se pa zaenkrat uveljavlja samo fragmentarno, dokončne notranje uravnovešenosti žal še ni. — Nekaj zelo zanimivih, dasi bolj grafično zamišljenih motivov iz Haloz je poslal Francè Mihelič, ki se je pokazal z njimi z najboljše strani. Tako dobrih in res ekspresivnih kompozicij kot je njegova »Revna vas« je malo med nami, kakor so tudi njegove »Haloške gorice« res doživljen in nepokvarjeno oblikovan košček lepe, vse premalo znane domače zemlje. Od mlajših gre prvo mesto brez dvoma Mariju Preglju, kar je dokazovalo več prav svojsko pojmovanih, presenetljivo odločno in sveže naslikanih kompozicij in pokrajin. S pravim kolorističnim čutom je zvezan dober okus in očiten smisel za jasnost kompozicije. Če se bo razvijal v teh smereh, bo Pregelj dosegel prav kmalu zavidanja vredno mesto. — Dober slikar obeta postati tudi Miklavž Omerza, ki je pokazal nekaj z okusom in solidnim znanjem izvršenih del. Zoran Didek postaja resnejši in jasnejši, tudi barvno skladnejši. — Manj napredka kaže Zoran Mušič, ki se tehnično in motivično le počasi razvija. Treba bo odločnejšega dejanja, da izide iz tega zaprtega kroga.

Med kiparji je težko določiti, komu gre prvenstvo. Že brata Kalina sta vsak po svoje oba vredna pozornosti. Starejši, Boris Kalin, je predstavnik krepkega idealističnega klasicizma, ki neutrudno išče čutno lepoto in jo skuša podati na kar najpreprostejši, res samo plastični način brez sleherne čustvene ali pripovedne primesi. Njegov brat Zdenko polaga več važnosti na moč izraza, kakor dokazuje to njegov tako govoreče živi očetov portret. Nikolaj Pirnat je razstavil dva življenjsko dobro pogojena,

tehnično kar presenetljivo pogumna portreta. Napredek je viden zlasti pri Karlu Putrichu, ki se razvija v krepkega kiparja z močno osebnostjo in smislom za izrazitost. Frančišek Smerdu je poleg že znanih del poslal tudi nekaj novih, kjer je glavni poudarek na izrazu dinamike.

V splošnem delu so razstavili Ivan Čargo, M. Gaspari, B. Jakac, R. Jakopič (brez izjeme že večkrat razstavljene stvari), kipar Fr. Gorše, Fr. Klemenčič, Fr. Košir, kipar T. Kos in Fr. Pavlovec. Bara Remčeva se je predstavila z nekaj prav sočnimi dobro izrezanimi in krepko naslikanimi pokrajinami, Albert Sirk pa je poslal več ribiških, sveže z vodnimi barvami podanih motivov. Zastopani so bili še R. Slapernik, M. Sternen (žal le zelo nepravilno in nepopolno), Avgusta Šantlova, S. Šantel, H. Smrekar, kipar Ivan Sajevec, Bruno in Ivan Vavpotič. Nekaj malo značilnih olj je predstavljalo F. Vesela. Samo po dve sliki sta poslala brata Vidmarja, ki sta imela ob istem času lastno razstavo v Jakopičevem paviljonu. Na razstavi je bilo tudi nekaj plastik Ivana Zajca in slike Anice Zupančeve in L. Žagarja.

Ob tej razstavi, za katero je bil — po katalogu — »poverjenik« spet trgovec Anton Kos, se je vnovič v jasni luči pokazalo vprašanje, ki bi se ob dvajsetletnici naše države in skoro po štirih desetletjih, kar prirejajo v Sloveniji razstave, ne smelo več pojaviti. Nedavno je bilo v Ljubljani zborovanje oblikujočih umetnikov, kjer so se obravnavale najvažnejše umetniške in umetnostne zadeve — ko je bilo pa treba prirediti reprezentativno revijo naše umetnosti, se ni našla nobena umetniška organizacija, ki bi bila mogla sama vzeti v roke to stvar in prirediti razstavo tako, da bi bila dosegla svoj namen. Neodvisni so vsaj svoj del dobro in kolikor se je v neprimernem okolju sploh dalo, tudi lepo uredili. Ostali del je bil pa po izbiri razstavnega gradiva in ureditvi le-tega zgovoren primer, kakšne razstave ne smejo biti, če naj pritegnejo obiskovalce in v njih zbude zanimanje in spoštovanje pred umetnostjo. V celoti je treba reči, da je ta, v naglici in brez pravega in enotnega umetnostnega merila slabo aranžirana razstava bila brez kulturne pomembnosti in dokaz neurejenih razmer v našem umetnostnem svetu. Reprezentativno jubilejno razstavo, ki bi bila morala pokazati resnično podobo dvajsetletnega napora in uspehov naše oblikujoče umetnosti, so nam slovenski upodablajoči umetniki ostali dolžni.

SLIKAR MAKSIM SEDEJ

Meseca junija so razstavili v Jakopičevem paviljonu Maksim Sedej, Stane Kregar in kipar Frančišek Smerdu pod okriljem Kluba neodvisnih, čigar druga razstava je bila to. Od razstavljalcev je po kvaliteti vzbudil zaslužen pozornost slikar Sedej.

O Maksimu Sedeju, ki je začel z grafiko in se zmerom odločneje razvijal v slikarsko plat, sem že večkrat pisal. Zlasti ob prvencu, zbirki linorezov »Predmestje«, ti tako svojski in prepričevalni obtožnici današnje družbe, je bilo treba naglasiti njegovo sočutno doživljanje vse teže življenja, mehko lirično naturo in pesimistično nastrojenje. Zdelo se je že, da bo ostal za vselej ujet v mračno resignacijo in da bo postal izrazit predstavnik socialne umetnosti — sicer v najboljšem smislu besede, ker mu je bila vsakdanja tendenčnost dosledno tuja. Toda za razvijajočega se duha je bilo to področje udejstvovanja pretesno in preveč enostransko. Kmalu je odkril v sebi klic slikarja in potrebo po barvnem izživljanju. Začel se je intenzivneje ukvarjati s problemom telesnosti, z vprašanjem kompozicije in barvne harmonije. Ostalo je tudi nekaj del iz teh let, ki so pa nosila močne odseve zagrebške šolske dobe. Do samostojnega ustvarjanja se je zdela pot še zelo dolga.

Prišlo je drugače. Pred nekaj leti je Sedej videl prvikrat Benetke. Občudoval je tam dela velikih klasikov, zlato žareča čuda Tizianove palete in skrivnostno silovitost Tintoretovih barvnih in kompozicijskih orgij. Videl je pa na beneški mednarodni razstavi dela umetnikov današnjih dni, med njimi tudi italijanske sodobne slikarje. Zlasti ti so ga s svojo po klasičnih, posebe še zgodnje renesančnih vzorih posneto monumentalnostjo, skoro arhitektonsko gradnjo in strogo preračunano kompozicijo navdali s spoštovanjem, ki je skoraj nujno zahtevalo posnemanje in koncesije njihovemu vplivu. Toda ta, v bistvu hudo razumski slog, se Sedejevemu slovensko čustvenemu značaju ni prilegal, zato je po redkih in kratkotrajnih poskusih v to smer kmalu spoznal, da tod zanj ni uspeha.

Skušal je nato najti oploditve in obogatitve v kar najintimnejšem zblizanju z zgodnjimi Toskanci. Bivanje v Florenci je bilo za razvijajočega se slikarja nenavadno plodovito. Zapustil je to čudovito mesto prepoln spominov na Fra Angelica, na njegove prednike in naslednike, na vse te neštivilne, tudi brezimne nežne slikarje krhko eteričnih, kar nadzemske zaslanjanih Madon. Nekaj teh spominov se je zgostilo celo v slikane impresije. Toda tudi tod ni bilo videti sodobnemu slikarju trajnega obstanka. Čas zahteva krepkega stališča, jasnosti in odkritega pogleda na današnji svet, ki je ves zemeljsko čuten in kar pretrezen. Ne zgodnja renesanca, ne njena obnovitev, ki jo poskušajo italijanski sodobniki, ni mogla slovenskemu slikarju ostati rešitev in edina možnost izražanja.

Izleti v davnino so Sedeju na vseh plateh rodili bogate sadove. Spoznal je notranjo preprostost iskrene kompozicije preraphaelitov, ki je brez bolester težnje po izvirnosti skušala ostati kar najbolj odkritosrčna, kar najbolj preprosta. Doumel je vrednost vdane in potrpežljive, svojih ciljev sveste si umetnosti teh skromnih slikarjev, ki so se imeli bolj za rokodelce, kot za umetnike. Tod je bila največja nevarnost, da jim ostane ujet za vselej: vse preveč ga je privlačevala sorodnost značaja. Toda ker je v Sedeju dovolj osebnosti, dovolj duha, je lahko začel na teh temeljnih prvinah zidati lastno stavbo. Ker se je lotil tega opravila z ljubeznijo in poštenostjo, je dobilo delo kmalu neizbrisne znake njegove najgloblje bitnosti.

Začele so si slediti figuralne kompozicije, nekakšne obnove renesančnih »koncertov« z dvema, tremi, kmalu tudi s po več figurami na prostem. Sprva je bilo občutiti še tipajoče korake, ki so okorno iskali prave poti, kmalu je opaziti svobodnejši polet. V risbi so bile te kompozicije sprva nekam ohlapne, komaj nakazane, kakor da tvorcu manjka gotovosti. Sodobni italijanski vplivi so Sedeja kmalu zavedli v stran. Zaradi svoje hotene preprostosti so predstavljali veliko nevarnost, da ostane umetnik le pri vnanjosti. Na podobah so se opazale praznine, mrtva mesta, ki jih tudi enotna smotrnost kompozicije ni mogla oživiti. Preveč je bil viden togi, hoteno arhaični vzorec. Iz te manire je bilo treba ven, v življenje, v prirodo, ki obdaja umetnika in ki je tako bogata oblik in barv. In dasi je vsak pravi umetnik sam v notranjosti prepoln podob, mu je vendar treba, če hoče ostati živ in ploden, modelov, mu je treba poznati do poslednjega vlakna toplo življenje in črpati prav iz njega samega. In to mamljivo, čudežno in tako bogato življenje, to obilico neizčrpnih modelov je našel Sedej v neposredni okolici.

Zgodil se je namreč čudež: mrki pesimist, ki je že skoro obupal nad svetom, ki je videl samo senčne strani sveta, postaja ves drug, prerojen, svetel. Kakor da so se razpršili črni oblaki moreče otožnosti in mu je v življenje posijal zlat solnčni žarek. Odkod ta preobrat? Zadnje slike, prav te s poslednje razstave, razodevajo vzroke.

Poglavitna Sedejeva olja iz zadnjega časa predstavljajo prizore iz dru-

žinskega življenja. Kakor da so ožarjene z odsvitom tihe sreče in globokega zadovoljstva, ki je zraslo iz domačega ozračja. S temi deli je krenil umetnik v smer, ki je v slovenskem slikarstvu še zelo neizhojena. Ves se je predal intenzivnemu izpovedovanju notranje lepote preproste vsakdanjosti, prikazovanju tihega, pa vendar tako bogatega življenja malega človeka. Kakor zgodnji toskanski mojstri, kakor postavim Carrière ali švedski poet domačnosti Carl Larsson in dolga vrsta današnjih in nekdanjih idealističnih oblikovalcev sveta, je tudi Sedej postal slikar neskajljene sreče intimnega življenja v družinskem krogu. Nič več ni v teh podobah žene in otrok, ki se neprestano ponavljajo, pa so vselej nove in vnovič doživete, mrke skrbi, nič več mračnega strahu pred življenjem in prihodnostjo, nič več obtožb — vse sama jasnina, ki sije iz svetlih otroških oči.

Pri tem, dejal bi čustvenem obilju pa vendar te kompozicije niso ne plehko sentimentalne ne ceneno literarno obremenjene. To je res pravo, čisto slikarstvo, saj je Sedej rojen kolorist. Samo tako iskren značaj in tako močna osebnost more globokemu občutju ob zadostni slikarski kulturi dati tako izrazno moč, tako žlahtno sintezo, kot je recimo »Zajtrk«. Mislim, da v zadnjih letih na Slovenskem ni bilo ustvarjenih dosti tako resnično čustvenih in tako pošteno in dobro naslikanih kompozicij.

Sedej se bliža veliki dobi svojega ustvarjanja. Pogoje, da doseže mojstrstvo, si je v veliki meri že pridobil, treba je le, da ne odneha. Naj bi mu bilo življenje tudi v prihodnje tako harmonično, kakor nam ga kažejo te družinske podobe iz zadnjega časa, pa bo lahko za zmerom pokopal pesimizem in ostal ves tako sončen, svetel in svež, kakor ga je predstavila ta razstava.

KNJIŽNI TRG IN POMIŠLJAJI

Alojz Gradnik: Večni studenci. 1938. Založba Modre ptice v Ljubljani. Originalne lesoreze izdelal Božidar Jakac. Natisnila tiskarna Merkur d. d. v Ljubljani. Strani 98. — Pesem je vodila Gradnika od »Padajočih zvezd« (1916) na »Pot bolesti« (1922), mimo »De profundis« (1926) v »Svetle samote« (1932) in ga je zdaj privedla do »Večnih studentev«. Ti naslovi so v našem slovstvu neločljivo združeni z Gradnikovim imenom, kakor nove pokrajine z imenom tistega, ki jih je odkril. Teh pet knjig je razmaknilo meje naše lirike, Gradnikova pot je šla v marsičem v novo in celo — in to ni malo, če pomislimo, da si je pesnik krčil svojo stezo mimo in poleg tako močne osebnosti, kakor je Oton Župančič. Vsaka postaja tega četrstoletnega ustvarjanja je bila po svoje pomembna, vsaka je kazala, kod je prišel ta največji pevec goriških Brd do nje, kaj je dosegel in kam namerja korak naprej. Že iz prvih zbirk so udarjali tako samosvoji glasovi, da je bilo brž jasno: to niso mladostni zaleti, podobni enkratnim pršečim raketam, ki se s trenutnim bleskom razprše in ugasnejo; že takrat je bilo očitno, da se skriva v novem pesniku krepak stržen, ki ne bo miroval. Medtem ko se je njegova umetnost dvigala, je pesnik ril zmerom globlje vase in v druge, v življenje in naravo.

Če bi se bil spuščal Gradnik samo v brezna svoje duševnosti, bi se bil razrasel v prečiščenega mučitelja samega sebe, zajel bi bil morda iz svojih temnih tolmunov še globlje bolesti, a bi se bil obenem svetu odtujil in se kot ranjen Narcis zapredel v umetniško naslajanje ob lastnem zlu in lastnih usodah. Tja do zbirke »De profundis« je razvoj često kazal v to smer. A ta